

Debrecen helye a nagyvárosi hierarchiában

Bevezetés

Debrecenben élve is tapasztalhattuk, hogy a rendszerváltást követően kialakuló új gazdasági térben (az 1960-as, 1970-es évek csökkenése után) *megegyesült a nagyvárosok szerepe. A modern nagyváros egyre inkább szolgáltató jellegű, a gyártás fokozatosan kiszorul belőle, az ipar számára túlzottan drága a nagyvárosi infrastruktúra vagy munkaerő. A terciarizálódó-quaternarizálódó nagyvárosban erősödnek meg a nagyvállalati központok, a pénzügyi intézmények irányító központjai. A nagyváros az információk (összegyűjtésének, feldolgozásának, továbbításának) központja – hiszen az informatika lehetővé teszi a nagy távolságra kiterjedő eredményes irányítást. A nagyvárosok válnak a fő innovációs központokká; versengenek egymással a fontos nemzetközi funkciók megszervezéséért, s e funkciókban együtt is működnek. A nagyváros kilép közvetlen vonzásterületéből, bizonyos fokig még saját országa területéből is, és a fejlett világ többi nagyvárosával kapcsolódik össze a magas szintű üzleti, kulturális, kutatási szolgáltatásokban* (Enyedi Gy. 1996.).

Egy ország *regionális szerkezete* lassan módosul. Egyes elemei – például a településrendszer – akár évszázados léptekben, más összetevői – például az infrastrukturális-kommunikációs hálózat – sok évtizedes léptekben. A gazdaság állapotában, a lakosság foglalkoztatásában és területi mobilitásában azonban viszonylag gyors változások következhetnek be. E változások egy része átmeneti – pl. időleges piacvesztéssel függ össze – más része a társadalom és gazdaság új térbeli folyamatainak kezdetére utal (Süli-Zakar I.–Kozma G. 1998.). A regionális folyamatok által kiváltott változások általában hosszabb időszakot igényelnek. Az utóbbi tizenöt év azonban olyan alapvető társadalmi-gazdasági változásokat hozott, hogy ezek regionális lenyomata már ma is látható és kutatható. Kutatási alapállásunk az, hogy Magyarország térszerkezetének meghatározó elemei, *energetikus pontjai* a nagyvárosok. A magyarországi nagyvárosok elméleti erőterét *gravitációs modell* segítségével határoztuk meg, s ennek segítségével kísértük meg *egymáshoz való viszonyukat* is tisztázni. Természetesen elsődlegesen arra voltunk kíváncsiak, hogyan alakult Debrecen helyzete a magyar nagyvárosi hierarchiában.

A gravitációs modellszámítás

A városokra vonatkozó gravitációs modellszámítás a tömegvonzáson alapuló *Newton-i gravitációs modellből* indul ki. A területi kutatások során általában a térben kialakult gazdasági csomópontok közötti áramlásokat (például migráció, teherszállítás) vizsgálják ezzel a módszerrel (Kozma G. 2003). A gravitációs modell átalakított változatát több kutató is felhasználta *vonzáskörzetek lehatárolására*, amelyek közül a legismertebbek *Reilley, W. J.* kiskereskedelmi vonzástörvénye, valamint *Tuominen, O.* és *Thorwid, C. A.* munkája a centrumok központi szerepkörének vizsgálata terén (Beluszky P. 1999, Benedek J. 2003).

Magyarországon a Debreceni Egyetem *Földrajzi Intézetében* több mint fél évszázada több kutató kísérte figyelemmel Debrecen regionális szerepkörének változását ezzel a módszerrel, így Mendöl Tibor, Márton Béla, Papp Antal és Süli-Zakar István (Papp A. 1981/A, Papp A. 1981/B, Süli-Zakar I. 1994).

A tanulmány elkészítése során a gravitációs modell módosított formájának egy egyszerűsített, *mechanikus* változatával számoltunk, és az eredeti képletből indultunk ki:

$$M=G \cdot P_1 \cdot P_2/d^2$$

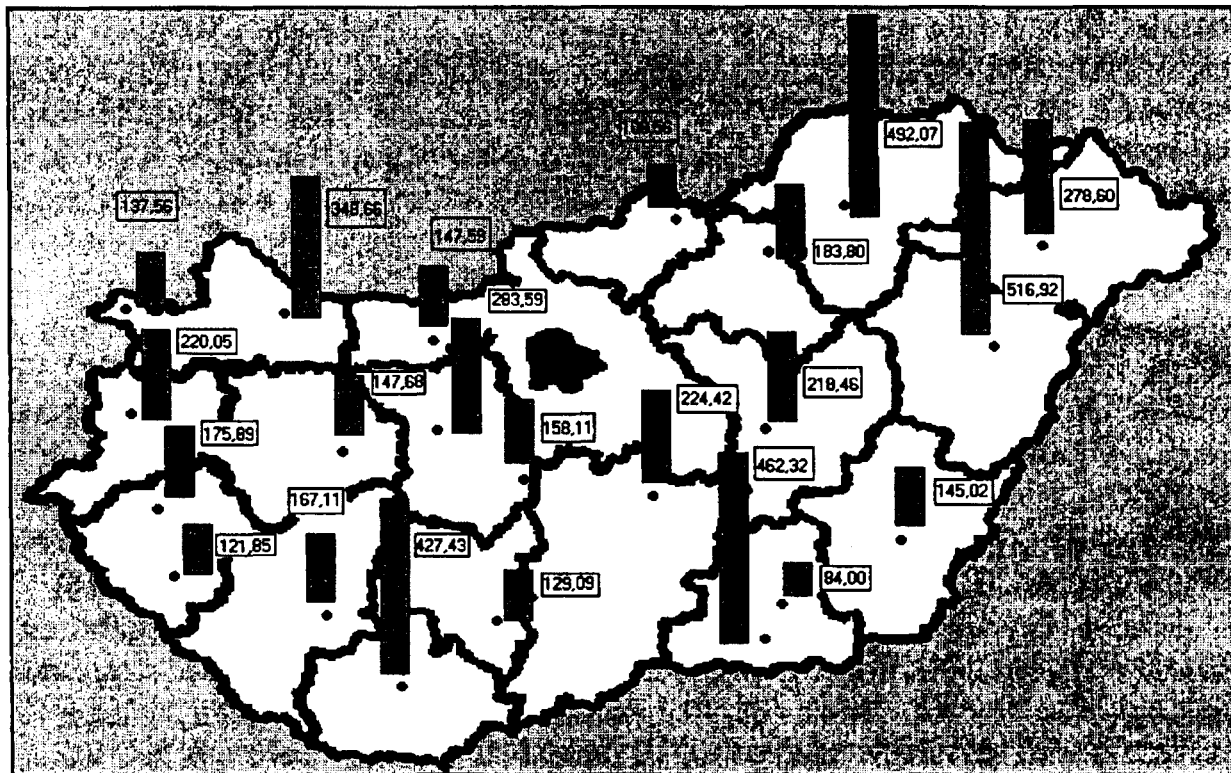
A képletben szereplő és a városokra jellemző *tömeget* (P) a Központi Statisztikai Hivatal (KSH) által szolgáltatott hét, az adott város fontosabb (releváns) szegmensét érintő tényezők alapján állapítottuk meg 1990-től 2001-ig: 1. a lakosság száma, 2. az iparban foglalkoztatottak száma, 3. az ipar tárgyi állóeszközeinek bruttó értéke, 4. a működő kórházi ágyak száma, 5. az évi rendelési idő a járóbeteg szakrendelésben, 6. a kiskereskedelmi üzletek száma, 7. a közép- és felsőoktatásban tanulók száma.

A számítások során ennek a hét tényezőnek egy adott évre vonatkozó összevont értéke adja a gravitációs modell jellemző mutatószámait (Süli-Zakar I. 1994). Felhasználásuk több szempontból is célszerű és indokolt: egyrészt a KSH mind a hét tényező éves értékeit közreadja, így hosszú távú elemzések is lehetővé válnak; másrészt valamennyi megyei jogú város rendelkezik a számítás alapját képező szegmensekkel, ezért általánosnak tekinthetők és minden településre érvényesek. Így lehetőség nyílik a városok *több időkeresztmetszetben* történő, objektív adatokat feldolgozó vizsgálatára (Lackó L. 1978, Süli-Zakar I. 1994).

Más módszerekkel, komplexebb mutatók alapján is meg lehet vizsgálni egy település regionális szerepkörét (Beluszky P. 1999, Csapó T. 2002). A gravitációs modell alapján készített számítás azonban nem az eredményből, tehát a város már létező regionális szerepéből következő funkciókat használja fel, hanem annak általános szegmenseit vizsgálja objektív, matematikai módszerekkel. Olyan tényezőket dolgoz fel, amelyek valószínűsíthetik egy adott város régióközponttá válását (függetlenül attól, hogy a város közigazgatásilag betölti-e azt a szerepet), illetve a településhálózatban betöltött szerepének növekedését.

Fontos azonban megemlíteni, hogy a gravitációs modell számítási eredményei *nem abszolút értékek*. Két város összehasonlításánál mindig szem előtt kell tartani, hogy az eredmények egy harmadik, bázisnak tekintett város adatai alapján készültek, annak értékeihez viszonyulnak. Ez végül is azt jelenti, hogy bár több időkeresztmetszetben (jelen esetben 12 éves időintervallumban) megvizsgálhatóvá válnak a városok számítási eredményei, és azokat össze is lehet hasonlítani, azt azonban nem lehet minden kétséget kizáróan kiszűrni, hogy a bázisértékek változása miatt történtek-e növekedések, illetve csökkenések a többi város mutatóiban. Azt azonban (megfelelő közelítéssel) tükrözik az eredmények, hogy ha egy adott évhez tartozóan a városok nagy részének növekedik, vagy csökken a számítási értéke, akkor valószínűsíthető, hogy az alapvető változás a bázisváros eredményeiben történt. Ellenkező esetben, tehát ha csak egy, esetleg két város számítási értéke változik, akkor a változás oka ezen városok valamely értékének csökkenése, illetve növekedése.

A gravitációs modell számítási eredményei tehát a városhálózatban bekövetkezett *változások tendenciájára* utalnak. Mivel több város ugyanazon adatai alapján készültek, így az egyes városok összehasonlíthatóak. A fent említett tények ismeretében is a vizsgált 12 éves adatsor eredményei értékelhető képet rajzolnak a mért városokról (1. ábra).

© Süli-Zakar-Csomós

1. ábra. A megyei jogú városok gravitációs modell alapján számított
12 éves összevont értéke (1990–2001)

Debrecen értékelése

A gravitációs modell alapján készített számítások bázisvárosa a legkisebb összevont értékkel rendelkező *Hódmezővásárhely*, minden más megyei jogú várost hozzá hasonlítottunk (1. táblázat). Ez egyúttal azt is jelzi, hogy az eredmények viszonyszámok, tehát nem abszolút értékek.

1. táblázat. A megyei jogú városok gravitációs-modell alapján számított értékei
2001-ben tényezőnként

2001	1.	2.	3.	4.	5.	6.	7.
Békéscsaba	1,39	1,48	1,52	1,43	1,94	1,43	2,79
Debrecen	4,25	3,22	3,15	4,07	11,14	9,91	9,37
Dunaújváros	1,10	2,36	2,19	0,90	2,34	1,67	2,20
Eger	1,19	1,26	0,99	1,53	3,51	2,20	4,34
Győr	2,66	4,24	7,01	2,95	4,84	2,89	6,67
Hódmezővásárhely	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00	1,00
Kaposvár	1,40	1,20	0,95	1,77	2,87	2,47	3,01
Kecskemét	2,21	1,76	1,37	2,15	4,61	3,22	3,83
Miskolc	3,75	3,13	3,07	3,25	10,68	7,61	8,63
Nagykanizsa	1,08	1,59	1,38	1,21	1,98	1,24	1,23
Nyíregyháza	2,41	1,79	1,47	3,22	6,69	4,07	5,32
Pécs	3,29	2,41	3,26	3,25	6,82	8,34	9,49
Salgótarján	0,93	1,21	0,64	0,97	1,85	1,04	1,32
Sopron	1,15	1,00	0,81	1,67	2,91	1,37	2,16
Szeged	3,37	2,78	4,18	3,51	6,10	8,67	10,48
Székesfehérvár	2,14	4,27	6,52	2,14	4,57	3,84	4,55
Szekszárd	0,74	0,84	0,46	1,07	3,16	1,87	1,53
Szolnok	1,59	1,47	1,54	1,58	5,09	2,88	3,17
Szombathely	1,68	2,58	2,02	1,86	3,49	3,47	3,78
Tatabánya	1,49	1,02	1,62	1,28	2,90	1,89	1,52
Veszprém	1,26	1,00	1,24	1,55	2,38	1,89	3,70
Zalaegerszeg	1,28	1,94	1,49	1,38	3,82	2,63	2,36

1. A lakosság száma

2. Az iparban foglalkoztatottak száma

3. Az ipar tárgyi állóeszközeinek bruttó értéke

4. A kiskereskedelmi üzletek száma

5. A kórházi ágyak száma

6. Az évi szakrendelési idő

7. A közép- és felsőoktatásban tanulók száma

2001-ben a *lakosság száma* az előző években megfigyelt tendencia szerint alakult. A legnagyobb vidéki város Debrecen 4,25 pontos értékkel, s tőle határozottan elszakadva következik a többi regionális centrum, sorrendben Miskolc

(3,75), Szeged (3,37), Pécs (3,29) és Győr (2,66). A 2,00 feletti értékekkel csak a százezer főnél népesebb nagyvárosok, így Nyíregyháza, Székesfehérvár és Kecskemét rendelkeznek. A megyeszékhely városok és a négy 50 000 fő lakosság-számot meghaladó nem megyeszékhely város 1,00 és 2,00 közötti értékekkel szerepel, viszont Salgótarján (0,93) és Szekszárd (0,74) releváns értékei az 1,00-et sem érik el (2. táblázat).

2. táblázat. A megyei jogú városok gravitációs-modell alapján számított összevont értéke 1990-ben, 1994-ben, 1998-ban és 2001-ben

1990	Össz.	1994	Össz.	1998	Össz.	2001	Össz.
Miskolc	41,43	Debrecen	41,90	Debrecen	43,54	Debrecen	45,11
Debrecen	40,32	Miskolc	39,61	Szeged	39,46	Miskolc	40,12
Szeged	36,21	Szeged	38,53	Miskolc	39,03	Szeged	39,09
Pécs	31,97	Pécs	32,24	Pécs	37,75	Pécs	36,86
Győr	27,75	Győr	25,12	Győr	31,64	Győr	31,26
Székesfehérvár	21,16	Nyíregyháza	22,08	Székesfehérvár	26,11	Székesfehérvár	28,03
Nyíregyháza	20,69	Székesfehérvár	20,84	Nyíregyháza	24,30	Nyíregyháza	24,97
Szolnok	18,65	Szolnok	17,57	Kecskemét	18,87	Kecskemét	19,15
Szombathely	17,45	Szombathely	17,49	Szombathely	18,81	Szombathely	18,88
Kecskemét	16,64	Kecskemét	17,42	Szolnok	18,14	Szolnok	17,32
Dunaújváros	15,19	Zalaegerszeg	14,25	Eger	15,32	Eger	15,02
Eger	15,16	Eger	14,04	Zalaegerszeg	15,01	Zalaegerszeg	14,90
Zalaegerszeg	13,72	Kaposvár	13,70	Kaposvár	14,06	Kaposvár	13,67
Kaposvár	12,85	Dunaújváros	12,22	Veszprém	13,15	Veszprém	13,02
Tatabánya	11,93	Tatabánya	12,00	Dunaújváros	13,15	Dunaújváros	12,76
Békéscsaba	11,24	Sopron	11,25	Békéscsaba	12,38	Békéscsaba	11,98
Sopron	11,04	Veszprém	11,07	Tatabánya	12,24	Tatabánya	11,72
Veszprém	10,55	Békéscsaba	10,93	Sopron	11,30	Sopron	11,07
Szekszárd	10,34	Szekszárd	10,56	Szekszárd	9,63	Nagykanizsa	9,71
Salgótarján	9,98	Nagykanizsa	9,55	Nagykanizsa	9,61	Szekszárd	9,67
Nagykanizsa	9,78	Salgótarján	9,04	Salgótarján	8,19	Salgótarján	7,96
Hódmezőv.hely	7,00	Hódmezőv.hely	7,00	Hódmezőv.hely	7,00	Hódmezőv.hely	7,00

Az iparban foglalkoztatottak számának helyzetét két vonatkozásban lehet vizsgálni. Egyrészt a nagy lakosságszámú városok természetesen magas értékekkel rendelkeznek, példa erre Debrecen (3,22), Szeged (2,78) és Pécs (2,41). Másrészt az is megfigyelhető, hogy a tradicionális nehézipari központok a feltörekvő új (megújított), innováció-orientált ipari központokkal szemben jelentősen teret veszítettek. Miskolc (3,13), Salgótarján (1,21) és Tatabánya (1,02) hasonló értékei messze kerültek a székesfehérvári (4,27), a győri (4,24) és a szombathelyi (2,58) ipari foglalkoztatotti értéktől.

Az *ipar tárgyi állóeszközeinek bruttó értéke* és az ipari dolgozók száma között nyilvánvaló párhuzam figyelhető meg. Győr (7,01) és Székesfehérvár (6,52) toronymagasan vezet a többi város előtt, de jelentős értékekkel rendelkeznek a regionális centrumok is, kiemelten Szeged (4,18), Pécs (3,26), Debrecen (3,15) és Miskolc (3,07). Az ipar tárgyi állóeszközeinek bruttó értékét tekintve látható, hogy Nyíregyháza (1,47) és Kecskemét (1,37) jelentősen elszakad a regionális centrumoktól. Ez egyben azt is jelzi, hogy ezeket a városokat még a tervgazdálkodás időszakának erőltetett iparosítási hulláma sem tudta igazán iparvárossá formálni. Ma tehát a legnagyobb vidéki iparvárosok – így Győr és Székesfehérvár – a Dunántúlon találhatóak. Szeged előkelő helyét a szénhidrogén-bányászat tárgyi bruttó állóeszközeinek magas értéke biztosítja. Debrecen az iparban foglalkoztatottak száma alapján tehát a harmadik, az ipar tárgyi állóeszközeinek bruttó értéke alapján azonban csak az ötödik a vidéki nagyvárosok sorában.

A *kiskereskedelmi üzletek száma* lényegében egyenesen arányos a lakosság-számmal, így ebben a relációban is a 100 000 főnél népesebb nagyvárosok állnak elől: Debrecen (4,07), Szeged (3,51), Pécs (3,25), Miskolc (3,25). Őket követően azonban mindenképpen figyelemre méltó Nyíregyháza (3,22) ötödik helye, s ezzel alaposan megelőzte pl. Győrt (2,95), Kecskemétet (2,15) és Székesfehérvárt (2,14).

A *társadalmi szolgáltatásokkal kapcsolatos tényezők* értékei szintén követik a városok lakosságszámát kisebb-nagyobb eltérésekkel. A *kórházi ágyak számát* tekintve Debrecen áll az élen 11,14 pontos értékkel, a második viszont a klinikákkal és orvosi egyetemekkel rendelkező vidéki egyetemi centrumokat is megelőzve Miskolc 10,68 pontos értékkel. Sorban a következő városok Pécs (6,82), Nyíregyháza (6,69) és Szeged (6,10).

Igen figyelemre méltó, hogy a *kórházi ágyak* tekintetében Nyíregyháza jelentősen megelőzi a klinikával rendelkező Szegedet. A megyeszékhely városok közül Szolnok (5,09) megelőzi a nála több lakossal rendelkező regionális centrum Győrt (4,84) és Székesfehérvárt (4,57) is, valamint a 100 000 főnél népesebb Kecskemétet (4,61). A kórházi ágyak számának tekintetében a megyeszékhely városok jelentős pozíciókkal rendelkeznek, így ebben a vonatkozásban Hódmezővásárhely áll az utolsó helyen. Ez nyilvánvalóan a városok megyeszékhely funkciójából következik, mivel a megyék legnagyobb kórházai mindenütt a megyeszékhelyen találhatók. Önmagában azonban a kórházi ágyak számának vizsgálata csak a kórházak méretére utal (ezzel együtt természetesen bizonyos fokig a kihasználtságra is), de ezt az értéket nem lehet függetleníteni az évi rendelési idő értékeitől.

Az *évi szakrendelési idő* tekintetében is Debrecen áll az első helyen 9,91 pontos értékkel, a második viszont Szeged (8,67), a harmadik pedig Pécs (8,34). Miskolc csak a negyedik a sorban 7,61 pontos értékkel, ugyanakkor pedig Nyíregyháza (4,07) jelentősen lemarad. Debrecen, Szeged és Pécs esetében az évi rendelési idő magas értéke azt tükrözi, hogy ezekben a városokban az orvosi egyetemek klinikái nemcsak a saját, illetve a megyéjük lakosságát látják el, hanem egyúttal térségi-regionális feladatokat is kielégítenek. A megyeszékhely városok évi rendelési ide-

jének értéke ugyan elmarad az orvosi egyetemekkel rendelkező regionális centrumokétól, azonban értékei mégis egyensúlyban állnak a kórházi ágyak számával.

A *közép- és felsőoktatásban tanulók számának* tekintetében a legelőkelőbb helyeken a regionális centrumok állnak: Szeged (10,48), Pécs (9,49), Debrecen (9,37), Miskolc (8,63) és Győr (6,67). A *középiskolákban tanulók* magas számának elsősorban a nagy lakosságszám, a *felsőoktatásban tanulók* hasonlóan magas értékének pedig a tradicionális egyetemek (Szeged, Debrecen, Pécs) és a jelentős speciális képzéseket adó egyetemek (Miskolc, Győr) országos vonzó hatása áll a háttérben. Legnagyobb a felsőoktatásban hallgatók száma Szegeden, a legtöbb középiskolás viszont Miskolc városát választja. A nagy egyetemekkel rendelkező városok közül a *legszeleesebb felsőoktatási képzés-struktúrával* Debrecen rendelkezik. A többi város esetében is megfigyelhető, hogy a tanárképző főiskolák vagy az egyetemek központjai magas értékekkel rendelkeznek (Eger, Szombathely, Veszprém), főleg ha az magasabb lakosságszámmal is párosul (Nyíregyháza, Kecskemét).

A vizsgált tényezők közül a *társadalmi szolgáltatásokhoz* kapcsolódó értékek jelzik legmarkánsabban a nagyvárosok regionális funkcióit, hiszen ezek a szolgáltatások nem korlátozódnak csak egy megyére, hatásuk országrészekre, régiókra, vagy akár határon túli területekre is kiterjedhetnek.

Debrecen gazdasági életében az egyéb szektorok mellett egyre jelentősebb szerepet kap a *kulturális gazdaság*. Debrecen kulturális gazdagságát alapvetően meghatározza a Debreceni Egyetem, melynek 2002. évi büdzséje 32 395 147 000 Ft volt, s ezzel az Egyetem Kelet-Magyarország legnagyobb költségvetéssel rendelkező „vállalata” volt. Az Egyetem tizennégy karán 14 872 nappali tagozatos, 7016 levelező tagozatos, 257 esti tagozatos, 82 távoktatási tagozatos, 719 fő PhD hallgató, és 1777 szakirányú képzésen résztvevő, azaz összesen 24 723 hallgató tanult. A hallgatókat 1503 egyetemi-főiskolai oktató tanította, akik közül 18 fő volt akadémikus, 123 pedig a tudományok doktora, 687 PhD fokozatú. Debrecen kulturális gazdaságában jelentős szerepet játszik az MTA Atommagkutató Intézete, a Református Hittudományi Egyetem és a Református Tanítóképző Főiskola. A csaknem harmincezer hallgató napi kiszolgálása igen jelentős szolgáltatóipart tart életben. Debrecen humán erőforrásokban való gazdagsága, kiépített központi funkciói, földrajzi helyzete – különösen hazánk EU-s csatlakozása után – sikeres *kapuvárosi* szerepre predesztinálja a várost.

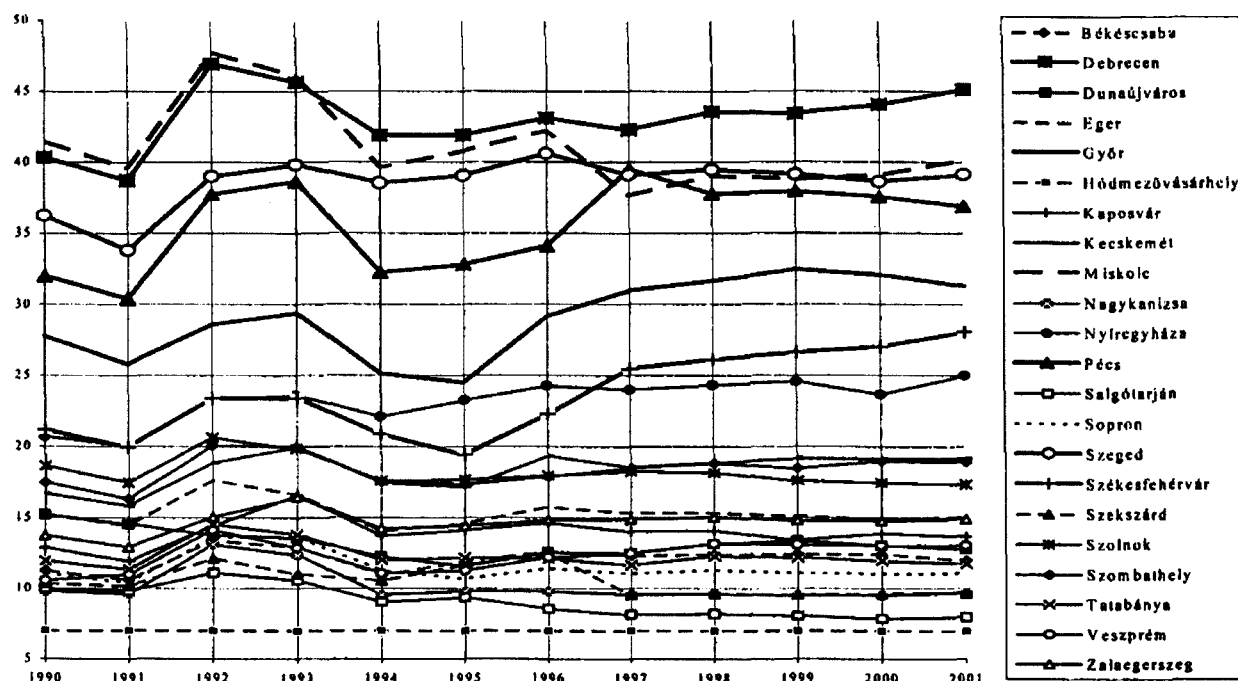
Nagyvárosaink egymáshoz viszonyított „tömege”

A megyei jogú városok gravitációs modell alapján számított értékének 12 éves összege azt mutatja, hogy a megyeszékhely városok a regionális központok „fejére nőttek”. Évtizedeken keresztül ugyanis meghirdetett településfejlesztési program volt a *Budapest ellenpólusaiként* kiemelt régióközpontok kiemelt fejlesztése. A szocializmus évtizedeinek redisztribúciós gyakorlata azonban lényegében azonos helyzetbe hozta a megyéket, illetve a megyei szintű elosztás *első számú haszonélvezőit*,

a megyeszékhelyeket. A megyeszékhelyek tehát eredményesen „versengtek” a fejlesztési forrásokért (Vági G. 1982). Magyarország regionalizációja szempontjából pedig alapvető fontosságú lenne, hogy a kiépítendő *NUTS II. régiók* központjaiban a regionális szinten jelentkező központi funkciókat a régióközpontok minél magasabb szinten lássák el. Elégé általános ugyanis az a szakmai nézet, hogy jól működő régió elképzelhetetlen *erős és jól kiépített régióközpont* nélkül.

A megyei jogú városok gravitációs modell alapján számított összesített (12 éves) értékeinek megfelelően *városcsoportok* különíthetők el. Így a legmagasabb értékkel rendelkező városok alkotják a *makroregionális centrumokat* (Debrecen 516 pont, Miskolc 492 pont, Szeged 462 pont, Pécs 427 pont, az előbbiektől kicsit leszakadva Győr 348 pont). A makro- és mezoregionális centrumok között található két város (Székesfehérvár 284 pont és Nyíregyháza 279 pont), amelyeket „*túlfejlesztett*” *mezoregionális centrumoknak* tekinthetünk. A valódi *mezoregionális centrumoktól* (Kecskemét 224 pont, Szolnok 224 pont, Szombathely 220 pont, Eger 184 pont, Zalaegerszeg 176 pont és Kaposvár 167 pont) elmaradva következnek a *mezoregionális szubcentrumok* (Dunaújváros 158 pont, Veszprém 148 pont, Tatabánya 148 pont, Békéscsaba 145 pont, Sopron 138 pont, Szekszárd 129 pont, Nagykanizsa 122 pont, Salgótarján 109 pont és Hódmezővásárhely 84 pont).

A tizenkét éves adatsor lehetőséget ad arra, hogy összevessük a városok megtett útját a 90-es években (2. ábra). A grafikon elárulja, hogy a 90-es évek elején (1991–1994 között) a bázisváros Hódmezővásárhely jelentős problémákkal küszködött, bár ezek az évek a többi magyarországi település számára is az átalakulás és a bizonytalanság éveit jelentették.

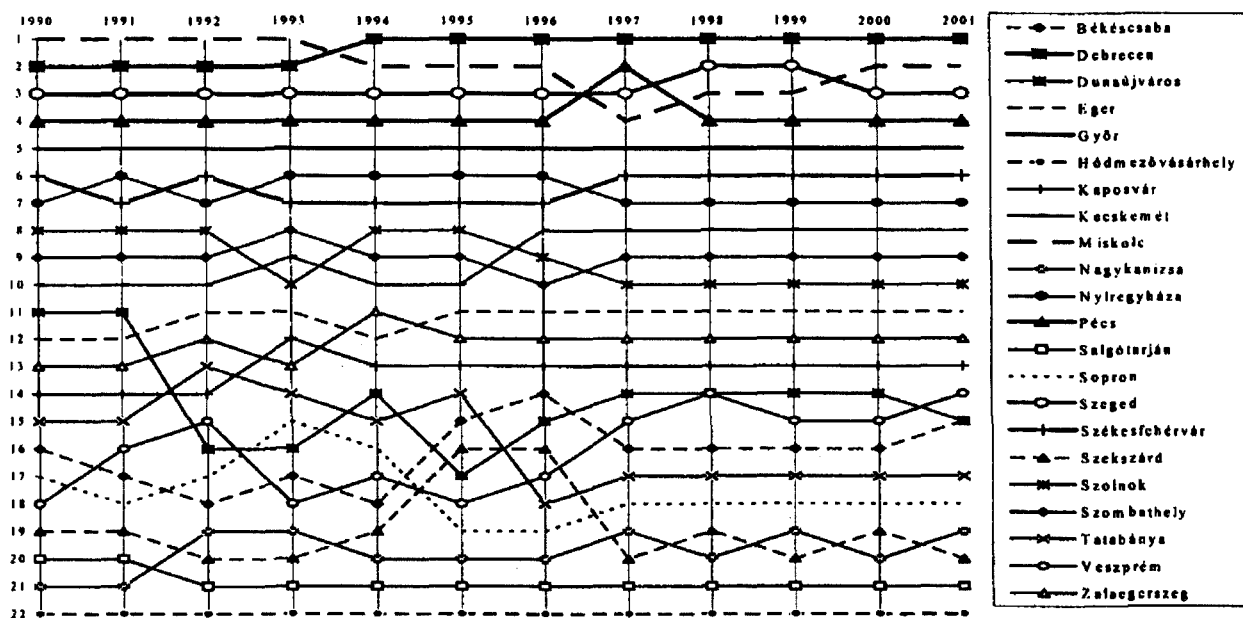
© Süli-Zakar-Csomós

2. ábra. A megyei jogú városok gravitációs modell alapján számított értékének változása (1990–2001)

Az összevont értékek alakulását bemutató grafikon bizonyítja azt, hogy a 90-es években *Debrecen* határozottan a *legjelentősebb vidéki nagyvárossá* vált, az öt követő makroregionális centrumok (Miskolc, Szeged, Pécs) viszont „egy bolyban maradtak”.

Tőlük határozottan lemaradva, de nem leszakadva következik Győr. Formálódik egy másik csoport, amelybe a mezoregionális centrumok közül kiemelkedők (Székesfehérvár, Nyíregyháza, Kecskemét) tartoznak. Szombathelyet követően a többi mezoregionális centrum azonos ütemben fejlődve következik.

A gravitációs modellszámítás arra is lehetőséget biztosított, hogy a vizsgált tizenkét évet figyelembe véve végig kövessük a megyei jogú városok *sorrendjében* bekövetkező változásokat (3. ábra). A vizsgált időintervallumban az első négy évben a sorrendet *Miskolc* vezette, 1994-től kezdődően azonban már *Debrecen* a magyar nagyvárosok sorában az első, tehát a „legtömegesebb”.

© Süli-Zakar-Csomós

3. ábra. A megyei jogú városok gravitációs modell alapján számított sorrendje (1990–2001)

A 90-es években *Miskolc* a negyedik helyre is visszacsúszott, ám 2000-et követően második helyezése stabilizálódni látszik. A gravitációs számításaink szerint *Szeged* harmadik helyezése igen megalapozottnak mutatkozik. Ugyanez vonatkozik *Pécs* negyedik helyére is (amit a Pécsi Egyetem levelezőhallgatóinak nagy száma zavart meg 1997-ben). A vizsgált tizenkét év alatt *Győr* mindvégig ötödik helyezett volt.

Székesfehérvár és *Nyíregyháza* versenyfutása – *Székesfehérvár* győzelmével – úgy tűnik eldőlt. *Kecskemét*, *Szombathely*, *Szolnok*, *Eger*, *Zalaegerszeg* és *Kaposvár* sorrendi helyezése is stabilizálódott a 90-es évek végére. A többi mezore-

gionális centrum és mezoregionális szubcentrum versenye azonban még a 2000. év után is tovább tart.

Természetesen tisztában vagyunk azzal, hogy a *gravitációs modellszámítás* alapján elért kutatási eredményeink nem támadhatatlanok és nem is tekinthetők abszolútnak. Szükségesnek tartjuk ezeket az eredményeket más módszerrel elvégzett kutatásokkal pontosítani. Különösen fontos, hogy a nagyvárosok *elméleti úton* kiszámított vonzásterét *empirikus vizsgálatokkal* is verifikáljuk.

Összegzés

A gravitációs modellszámítás és elemzés egyértelműen megmutatta, hogy a kilencvenes években Debrecen a legnagyobb „tömegű” vidéki magyar város lett, s központi funkciói jórészt lefedik Északkelet-Magyarországot. Kiépülő *makroregionális hatókörű funkciói* egyre inkább alkalmassá teszik arra, hogy *NUTS II. régió „fővárosa”* legyen, s fontos kapuvárosként (gateway-city) az Európai Unió külső határán megfeleljen a *transzfer-központokkal* szemben támasztott követelményeknek.

Irodalom

- BELUSZKY P. (1999): *Magyarország településföldrajza*. – Dialóg Campus Kiadó. Budapest–Pécs, 584. p.
- BENEDEK J. (2003): *Tér és regionalizálás*. – In: A terület- és településfejlesztés alapjai (Szerk.: Süli-Zakar I.). – Dialóg Campus Kiadó. Budapest–Pécs, 2003. pp. 87–124.
- CSAPÓ T. (2002): *Erősebb Pécs, gyengébb Vásárhely*. – In: Népszabadság, 2002. február 4.
- ENYEDI GY. (1996): *Regionális folyamatok Magyarországon az átmenet időszakában*. – Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület, Budapest, 138. p.
- KOZMA G. (2003): *Regionális gazdaságtan*. – Debreceni Egyetem Kossuth Egyetemi Kiadója. Debrecen, 188 p.
- LACKÓ L. (1978): *Települések vonzáskörzetének meghatározása egymásrahatási modell segítségével*. – Földrajzi értesítő, XXVII. évf. 1. füzet. pp. 31–43.
- PAPP A. (1981/a): *Debrecen regionális szerepének változása időben és térben*. – In: Nemzetközi földrajzi tudományos ülészek előadásai (Szerk.: Gerting B.–Léhmán A.). Pécs, 1979. április 19–20. pp. 310–317.
- PAPP A. (1981/b): *Debrecen vonzáskörzete*. – Alföldi tanulmányok, 1981/V. Békéscsaba. pp. 177–203.
- SÜLI-ZAKAR I. (1994): *Debrecen és Kelet-Magyarország (Egy regionális központ és a regionalizmus országunk keleti felén)*. – In: Tanulmányok Debrecen városföldrajzából. Debrecen. pp. 7–73.
- SÜLI-ZAKAR I.–KOZMA G. (1998): *A terület- és településfejlesztés alapjai*. – Kossuth Egyetemi Kiadó, Debrecen, 193. p.
- SÜLI-ZAKAR I. (2003): *Az EU regionális politikájának területfejlesztési következményei*. – In: Magyarország az ezredfordulón. Stratégiai tanulmányok a Magyar Tudományos Akadémián (Szerk.: Glatz F.–Meskó A.), Budapest, pp. 141–164.
- VÁGI G. (1982): *Versengés a fejlesztési forrásokért*. – Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 226. p.